

יהודה שנהב / תגובה

קראתי בעיון רב את תגובתו של שלי פריד על מאמרי "יהודי עיראק והחשבון הלאומי"¹ וכן את עבודתו המרתקת "ארמה יקרה: מדיניות החוץ של ישראל בשאלת הפיצויים עבור רכוש נושג לפליטים הפלסטינים 1951–1947". לדעתי, אין בהערותיו ובעבודתו של פריד כדי לסתור את הנאמר במאמרי.

מבין מכלול טענותיו של פריד, המרכזיות שבהן היא שפיצוי הפלסטינים בשנים 1951–1950 היה אינטרס של מדינת ישראל משום שיכול היה להוות כלי לגיטימי למניעת זכות השיבה. גם אם טענה זו נכונה, אין היא מאיינת את טענותי המרכזיות. השימוש ברכושם של יהודי עיראק לצרכים חשבונאיים של קיזוז התגבש כתיאוריה מדינית, בין אם ישראל התכוונה לפצות את הפלסטינים (כפי שטוען פריד) ובין אם ביקשה להתחמק מפיצוי. אדרבא, אם התכוונה ישראל לפצות את הפליטים הפלסטינים כי אז הגיון הקיזוז המוצג במאמרי רלבנטי אף יותר, שכן היה אמור להפחית את סכום הפיצוי באופן משמעותי.

זאת ועוד: פריד מתעלם מן הטיעון המרכזי שבמאמרי והוא השימוש שעושה המדינה ברכוש לא לה. לשם כך לא צריך בהכרח לדבר על קונספירציה חשאית מצד הממשלה. היה זה הגיון מדינתי גלוי, אינסטרומנטלי וחשבונאי, אשר עוצב במאוס 1951 ואושרר שוב על ידי הממשלה במאי 1952 (ישיבת ממשלת ישראל ל"ה/ש"ב מיום 11.5.52) ובאוקטובר 1952 (ישיבת ממשלת ישראל ה"ש"ג מיום 19.10.52). אתגר רציני להגיון המדינה הישראלית הוצב לפתחה על ידי יהודים עיראקים שאינם אזרחי ישראל (למשל נעים דגור מלונדון ופרופ' יוסף חרד מניו-יורק); אלה סרבו להשלים עם צעדי הממשלה ואף איימו לפנות לערכאות משפטיות על שנגזרה עליהם אזרחות ישראלית כפיה בעצם מעשה הניכוס.

במאמרי הנ"ל הבאתי כמה דוגמאות מן העבר של רישום רכוש על ידי המדינה תוך הונאתם של יהודי עיראק (למשל רישום הרכוש בשנת 1955). כדאי לציין שבעצם ימים אלה מומחש הטיעון שהצגתי פעם נוספת ובעוצמה חזקה יותר; לאחרונה הפיצה הפרציה הספרדית העולמית, בתיאום עם משרד ראש הממשלה (בהנחיה של יועץ ראש הממשלה לענייני תפוצות בוב בראון) עשרות אלפי טפסים לרישום רכוש. הטפסים חולקו בבתי כנסת מזרחיים בישראל, באירופה ובצפון אמריקה. על גבי טופס הרישום הוסבר: "אנו פונים אליכם להשתתף במימוש מפעל חיוני שמטרתו איסוף נתונים של הרכוש היהודי בארצות ערב. הנתונים ישמשו בסיס לתביעה נגדית לתביעותיהם של הערבים במשא ומתן הסופי בעתיד בין ישראל לבין מדינות ערב".² העובדה שרישומי המלאי נעשו לקראת המשא ומתן עם הפלסטינים לא מוסתרת כמו בעבר, הן משום שיהודי ארצות ערב איבדו במרוצת הזמן תקווה לפיצוי עבור רכושם והן משום שהפעם מלבינה המדינה את פעולותיה באמצעות ארגון וולונטרי.

לטיעון המוצג במאמרי יש אפוא המשך. התיאוריה שגובשה בשנות החמישים (ואשר ביחס לתקפותה יש לפריד ספקות) משוכפלת בישראל של שנת 1999 בשל החרדה הישראלית מפני תוצאות הדיונים על הסכמי הקבע עם הפלסטינים, ובמיוחד בשל הדיון על זכות השיבה ועל הפיצויים לפליטי מלחמת 1948. רעיון הקיזוז הוא בלתי מוסרי וצני. מדינת ישראל אשר הפקיעה את הרכוש הפלסטיני ב-1948 וחילקה אותו בעיקר ליהודים יוצאי ארצות אירופה, עושה שימוש ברכושם של יהודי ארצות ערב הן על מנת להצדיק את אופן חלוקת העוגה והן על מנת להתחמק מאחריות לפיצוי הפלסטינים על העוול שנגרם להם על ידי מדינת ישראל.

מכון ון ליר בירושלים

החוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת תל-אביב

1 תיאוריה וביקורת, 12–13 (1999): 67–77. לגרסה מורחבת יותר של המאמר ראו: Yehouda Shenhav "The Jews of Iraq, Zionist Ideology and the Property of the Palestinian Refugees of 1948: An Anomaly of National Accounting" *International Journal of Middle East Studies* 31 (1999): 605–630.

2 ראו דיווחים: אריה דיין "תן בית כנסת, קח מסגד" הארץ, 23.9.99; Peter Hirshberg, "Private Property" *Jerusalem Report* September 27, 1991, pp. 16–23.

Theory and Criticism

An Israeli Forum

15 / Winter 1999

Editor

Adi Ophir

Editorial Council

Shimshon Zelniker, Chair

Azmi Bishara

Hanina Ben-Menahem

Daniel Boyarin

José Brunner

Sidra Ezrahi

Eyal Dotan

Avigdor Feldman

Ilana Friedrich-Silber

Nurit Gretz

Galit Hasan-Rokem

Israel Gershoni

Hannan Hever

Michael Heyd

Moshe Idel

Adriana Kemp

Baruch Kimmerling

Menachem Mautner

Pnina Motzafi-Heller

Ilana Pardes

Yoav Peled

Dani Rabinowitz

Amnon Raz-Krakotzkin

Yehouda Shenhav

Managing Editor

Sara Soreni

Editorial Secretary

Adi Salmor

Editing

Tamar Mishmar

Galit Shaham-Gutt

Typography

Aryeh Velleman

Supported by the Culture Directorate, Department of Literature, at the Ministry of Science
Culture and Sport

© 1999 by the Van Leer Jerusalem Institute / Hakibbutz Hameuchad
Publishing House, Tel Aviv

Beginning with issue no. 16, Professor Yehouda Shenhav will be the new editor of
Theory and Criticism.

שמשון צלניקר, יו"ר	גלית חזן-רוקם
סדרה אזרחי	מנחם מאוטנר
משה אידל	פנינה מוצפי-הלר
דניאל בויערין	יואב פלד
חנינה בן-מנחם	אביגדור פלדמן
זיוה ברונר	אילנה פרדס
עזמי בשארה	אילנה פרידריך-סילבר
נורית גרץ	ברוך קימלינג
ישראל גרשוני	אוריאה קמפ
אייל דותן	אמנון רוקוקוצקין
מיכאל הד	דני רבינוביץ
חנן חבר	יהודה שנהב

מאמרים (בצירוף דיסק בשפת word או ascii)
אפשר לשלוח למערכת תיאוריה וביקורת,
מכון ון ליר בירושלים, ת"ד 4070, 91040 ירושלים.
E-mail: Margalita@vanleer.org.il

מען לחותמים: הוצאת הקיבוץ המאוחד
טל' 03-5785810; פקס 03-5785811
(לקבלת מידע ולחתימה בכרטיס אשראי)
ת"ד 1432, בני ברק 5114.

דפוס "גרפית" בע"מ, ירושלים

תיאוריה וביקורת 16

גיליון נושא: מרחב, אדמה, בית

מאמרים:

פני הגבול כפני יאנוס
על עוצמה ואדמה
על פוליטיקה גדולה ופוליטיקה קטנה
מגבלות שיח האזרחות בישראל
המדינה המשכנת/ממשכנת
אגודות שיתופיות לוותיקים בלבד
על גיאוגרפיה מזרחית

מסות:

מסע אל תוך הדיסציפלינה • התוכנית • גבעת עלייה כמשל •
בתים מולבנים • דרך החזרה • הקומה ה-31

ראיון עם הסוציולוג אולריך בק על "מושגים זומביים"

תיק עבודות: רסקו, בנייה, שיכון • גבעת הסלעים

עוד בגיליון: אני מאשים • הרהורים על משמעות הביקורת החברתית

מועד הופעה: אביב 2000

עורך תיאוריה וביקורת החל מגיליון 16 הוא פרופ' יהודה שנהב.